

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt / Volume 10 Sayı / Issue 24 Nisan / April 2021
Samsun-Türkiye / Turkey

ISSN: 2147- 5490
www.dedekorkutdersisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut401>

Araştırma Makalesi / Research Article

Esrârü'l-Ârifin Adlı Eserin İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshasındaki /b/ > /p/ ve /c/ > /ç/ Tonsuzlaşmaları Üzerine

Based on Devoicings /b/ > /p/ ve /c/ > /ç/ in the Copy of Esrârü'l-Ârifin I.U. Nadir Eserler Library

Öz

Esrârü'l-Ârifin genel olarak peygamber kıssalarına yer veren mensur bir eserdir. Özellikle metnin başlangıcında yer alan Hz. Musa kıssası geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde başta Hz. Musa'nın Firavun ile mücadelesi olmak üzere pek çok kıssaya yer verilmiştir. Eserde peygamber kıssalarının yanında çeşitli rivayetler, kimi evliyaların başından geçen menkıbevi olaylar, ibret verici hadiseler de konu edilmiştir. Berşîşâ kıssası, Buhtun'naşir kıssası, Râbi'a kıssası, Beytül-Muqaddis kıssası gibi kıssalar bunların başında gelir. Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini taşıyan eser genel olarak sade ve akıcı bir dille kaleme alınmıştır. Kimi zaman soru cevap tekniği de kullanılan eserde yer yer tekrarlardan da yararlanılmıştır. Esrârü'l-Ârifin'in nüshalarından birisi İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Ty. 7 numarada bulunur. Bir mecmua içerisinde 147b-264a varakları arasında yer alan eser harekesiz nesih ile yazılmıştır. Bu nüshada hem kelime başında hem de kelime içinde ileri boyutta /b/ > /p/ ve /c/ > /ç/ tonsuzlaşmaları görülür. Bu tonsuzlaşmalar çoğunlukla Türkçe kelimelerde görülür, yer yer alıntı kelimelerde de karşımıza çıkar. Tonsuzlaşmalar daha çok kelime köklerinde kısmen de zarf-fiil, eşitlik, küçültme gibi çeşitli eklerde görülür. Bu çalışmada ilk olarak Esrârü'l-Ârifin hakkında kısaca bilgi verilecek. Daha sonra eserden tespit edilen /b/ > /p/ ve /c/ > /ç/ tonsuzlaşmalarının örneklerine yer verilerek bunların olası sebepleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Esrârü'l-Ârifin, Eski Anadolu Türkçesi ağız özellikleri, tonsuzlaşma.

Abstract

Esrârü'l-Ârifin is a poem in which prophet parables take place. Especially the story of Moses has been discussed extensively. In this section, many stories, are included, especially the struggle of Moses with the Pharaoh. In addition to prophet parables, there are various types of hearsays, legendary events pass through mahatmas and exemplary incidents, too. Stories such as Berşîşâ story, Buhtun'naşir story, Râbi'a story, Beytül-Muqaddis story are the leading ones. The work has been written with soft and fluidly language that carries the characteristics of language of Old Anatolian Turkish. Sometimes repetitions were used in the work, in which the question and answer technique was also used. One of the copies of Esrârü'l-Ârifin is found in the Nadir Eserler Library of Istanbul University Ty.7. The work has been written in unpointed naskh between 1474-264 pages. In that copy there are desonorizations on the highest degree both at the beginning of the word and within it. These desonorizations are mostly seen in Turkish words, sometimes they can be found in quoted words. Devoicings are usually seen in root of a word, partly they are seen in affirmatives, such as verbal adverbs, equatives and diminutives. First of all, there will be given a short information about Esrârü'l-Ârifin, then devoicings are recognized like /b/ > /p/ and /c/ > /ç/ have been exemplified by dwelling on the possibilities in this work.

Keywords: Esrârü'l-Ârifin, Old Anatolian Turkish, dialect, devoicing.

Ömer GÜVEN*

Amasya Üniversitesi

Makale Geçmişi/ Article History

Geliş Tarihi: 17.02.2021
Kabul Tarihi: 13.04.2021
E-yayın Tarihi: 15.04.2021

Sorumlu Yazar/ Corresponding Author

* Dr. Ar. Gör.
Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Amasya-Türkiye.
Elmek: omer.guven@amasya.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9376-3538>

Giriş

Esrârü'l-‘Ârifin¹ genel olarak peygamber kıssaları tarzında yazılmış mensur bir eserdir. Eserde Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Eyüp, Hz Davud gibi peygamberlerin kıssaları anlatılmıştır. Özellikle metnin başlangıcında yer alan Hz. Musa kıssası geniş bir şekilde ele alınmıştır. Peygamber kıssalarına ilave olarak çeşitli rivayetler, kimi evliyaların başından geçen menkıbevi olaylar, ibret verici hadiseler de anlatılmıştır. *Berşîşâ kıssası*, *Buhtu'n-naşır kıssası*, *Râbi'a kıssası*, *Beytü'l-Muqaddis kıssası* gibi kıssalar bunların başında gelir. Bu kıssalar anlatılırken ahlakî olgunlaşma, ruhun terbiyesi, nefsin günahlardan arındırılması ve güzel ahlakın yüceltilmesi, namaz kılmanın önemi, iyilik yapmanın faydası, zekât vermenin gerekliliği, gıybetin eleştirisi, cehennem azabının şiddeti gibi çeşitli konular da kıssaların içine dâhil edilmiştir.

Bu çalışmada ilk olarak Esrârü'l-‘Ârifin hakkında kısaca bilgi verilmiş, daha sonra eserin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi² Ty. 7 numarada kayıtlı olan nüshasında görülen /b/ > /p/ ve /c/ > /ç/ tonsuzlaşmaları ele alınmış ve bu tonsuzlaşmaların olası sebepleri üzerinde durulmuştur.

1. Eserin Yazarı ve Yazılış Tarihi

Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Esrârü'l-‘Ârifin*'in üç nüshası vardır. Bu üç nüshada eserin telif ve istinsah tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmadığı gibi, eserin müellifi ve müstensihî hakkında da herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Türk edebiyatında *Esrârü'l-‘Ârifin* adını taşıyan başka eserler de bulunmaktadır. Bunlardan birisi *Seyfullah Kasım bin Nizameddin Ahmet el-Bağdadî* ye ait olan ve muhtelif kütüphanelerde nüshaları bulunan *Esrârü'l-‘Ârifin*'dir. Mesnevi ve gazel tarzında manzumelerin bulunduğu bu eser, Hz. Peygamber ve ehl-i beyt sevgisini ihtiva eden hadislerden oluşmakta, ilahi aşk konusunu ele almaktadır³ (Karakuş 2014: 32). Bir diğer *Esrârü'l-‘Ârifin* adlı eser ise hicri 904 (miladi 1498) tarihinde tamamlanan ve bilinen tek nüshası İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Kitaplığı 2557-1 numarada kayıtlı olan *Esrârü'l-‘Ârifin*'dir (Yatsı 2010: 11). Her iki eseri de incelediğimizde üzerinde çalıştığımız eser ile bir ilgilerinin olmadığını gördük.

2. Eserin Nüshaları⁴

2.1. Üniversite Kütüphanesi Nüshası

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Ty. 7 numarada bulunan bir mecmuanın içerisinde 147b-264a varakları arasında yer alır. Eserin katalog kaydında şu bilgiler mevcuttur: Kitap, 19,7x29,4 cm. ebadında, açık vişne renkli, müklebi kopmuş altın yıldız zencirekli meşin bir cilt içindeki mecmuanın evvelinde yer alıyor. Filigranlı,

¹ Eserin Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi Yazma Eserler Koleksiyonu numara 199'da yer alan nüshası üzerinde tarafımızca doktora tezi hazırlanmıştır. bk. Ömer Güven, (2019). *Kitâb-ı Esrârü'l-‘Ârifin: Dil İncelemesi-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım. Doktora Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

² İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi için ilmi çevrelerde genel olarak 'Üniversite Kütüphanesi' adlandırması yapıldığından bizim çalışmamızda da bu adlandırma kullanılmıştır.

³ Seyyid Nizamoğlu ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk. Adil Ali Atalay, (1976). *Seyyid Nizamoğlu (Hayatı-Eserleri-Divanı)*, İstanbul: Can Yay.; Abdülbaki Gölpınarlı, (1968). "Seyyid Seyfullah (Nizamoğlu)", *Türk Dili*, sy. 205; Arzu Meral, (2014). *Seyyid Seyfullah Külliyyatı I-II*, İstanbul: Revak Yay.; Necdet Tosun, "Seyyid Nizamoğlu", *TDVİA*, C.37, 73-74; a. mlf., (1997) "Seyyid Nizamoğlu Seyfullah Hayatı ve Eserleri", *İLAM Araştırma Dergisi*, C. II, S. 1, İstanbul: 153-164.

⁴ Bu bölüm Güven'in a.g.t.'inden özetlenmiştir. bk. 14-22.

kalın bir kâğıda, 15,8x24 cm. ebatlı iç çerçeve içine 15 satırlı, iri fakat acemi harekesiz bir nesihle yazılmıştır. Eserin başlığı *Hazâ Kitâb-ı Esrârü'l-Ârifîn* şeklindedir.

Bu nüshanın bulunduğu mecmuada yer alan eserlerin ilki Mustafa b. Muhammed tarafından kaleme alınan *Tebâreke Tefsiri'* dir. Eserin temmet kaydında h. 731 tarihi yer alır. İkinci eser ise Yahyâ b. Bahşî tarafından yazılan *Emir Sultân Menâkib-nâmesi'* dir. Bu eserin temmet kaydı ise h. 932' dir. Mecmuada üçüncü sırada yer alan *Hazâ Kitâb-ı Esrârü'l-Ârifîn* ile devamında bulunan *Kitâb-ı Adâbü'l-Dua*, *Kitâb-ı Mev'iza*, *Kitâb-ı Medhi Mevlidi'n-Nebi* adlı üç eserde ise herhangi bir tarih bulunmamaktadır.

Esrârü'l-Ârifîn'in de içinde bulunduğu mecmuanın istinsah tarihi ile ilgili M. Esad Coşan'ın önemli bir tespiti vardır. Coşan *Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri* adlı çalışmasında, Mülk Sûresinin nüshaları ile ilgili bilgi verirken bu nüsha üzerinde önemle durur ve nüshanın istinsah tarihi ile ilgili şu değerlendirmeyi yapar: “İstinsah kaydı bulunmayan bu yazma, kâğıdının filigranından anlaşıldığına göre XVII. asır sonu veya XVIII. asır başında yazılmış olmalıdır” (Coşan 2016: 65).

2.2. Millet Kütüphanesi Nüshası

Eserin ikinci nüshası İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Bölümü 34 Ae Şeriyye 24/4'te bir mecmua içerisinde 16b-41a varakları arasında yer almaktadır. Bu mecmuada da dinî içerikli irili ufaklı toplam 9 tane eser bulunmaktadır. Eserin başlığı ise *Kitâb bi's-şavvâb Esrârü'l-Ârifîn* şeklindedir. Mecmuada bulunan diğer eserler üzerinde yapılan araştırmada herhangi bir tarihe ulaşılamamıştır. Mecmuada bulunan eserler şunlardır: 1a: Kitabın adı 1b: Hâzâ Kitâbü Sûreti'l-Fâtîha 5b: Bâbü Ahvâli'l-Kiyâmet 15a: Resûl hazretlerinin Vasiyyetnâmesi 16b: Kitâbü bâ-Savâb Esrârü'l-Ârifîn 41a: Namazın Lüzûm ve Vücûbuna dair 56b: Mevizadan bir risâle 72b: Tasavvufila ilgili bir risale 89b: Ali ibn-i Ebî Talib'in vasiyeti 96a: Kitâb-ı Güzîde (Meviza'ya dair bir kitap).

Baştan sona kadar harekeli nesihle yazılmış olan Millet Kütüphanesi nüshası oldukça açık ve okunaklıdır. Üniversite Kütüphanesi nüshası ile baş tarafları benzerlik gösterir. Aynı şekilde başlayan her iki nüsha da küçük nüsha farkları dışında büyük oranda benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte Millet Kütüphanesi nüshası eksik bir nüshadır. Bu nüsha yalnızca 25 varaktan oluşmaktadır.

2.3. Koç Üniversitesi Nüshası

Bu nüsha Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi Yazma Eserler Koleksiyonu numara 199'da yer almaktadır. Yazma, kütüphaneye Şinasi Tekin tarafından bağışlanmıştır. Bu nüsha da bir mecmua içerisinde yer almaktadır. Mecmuanın ilk bölümünde, 1b-133a sayfaları arasında, *Nûri'l-İslâm* adlı bir eser bulunur. İkinci sırada *Kitâb-ı Esrârü'l-Ârifîn*, 133b-244a sayfaları arasında, yer alır. Bu eserden sonra ise herhangi bir başlık bulunmadan Hz. Zülkif, Hz. Salih gibi peygamberlerin kıssalarının bulunduğu, 244a-289b sayfaları arasında, bir bölüm ile mecmua tamamlanır. Tamamı harekeli olan nüshanın fiziksel özellikleri şu şekildedir: Eser beyaz, orta kalın, aharlı, suyollu, filigranlı bir kâğıda yazılmıştır. Yazı türü, harekeli bozuk nesih; mürekkebi rengi

ise siyah, başlıklar ve söz başları kırmızıdır. İlk otuz beş sayfanın üst kısımları kısmen su görmüştür. Bu bölüm genel olarak metnin okunuşuna engel teşkil etmemektedir.

Esrârü'l-Ârifîn üzerinde hazırlamış olduğumuz doktora çalışmasında Koç Üniversitesi nüshasını esas aldık.⁵ Diğer nüshaları da okunamayan kısımların kontrolünü yapabilmek ve eksik kalan bölümleri tamamlamak için kullandık. Millet Kütüphanesi nüshası eksik bir nüsha olduğundan tezdeki problemler ve eksik kalan bölümlerin tamamlanmasında özellikle Üniversite Kütüphanesi nüshasından yararlandık.

Her üç nüsha mukayese edildiğinde şöyle bir sonuç çıkar: Toplam 25 varak olan Millet Kütüphanesi nüshası, küçük nüsha farkları ile Koç Üniversitesi ve Üniversite Kütüphanesi nüshası ile benzerlik gösterir. Koç Üniversitesi ile Üniversite Kütüphanesi nüshası ise yaklaşık ilk 60 varaklık kısımda yine küçük nüsha farkları ile birbirini tutmakta, yani benzer gitmektedir. Bundan sonra ise nüshalar arasındaki farklar giderek artmaktadır. Hatta eserin sonlarına doğru birbirini tutmayan uzun bölümler bulunmaktadır. Örneğin, Koç'ta bulunan *Berşîşâ kıssası*, *Buhtu'n-naşır kıssası* gibi kıssalar Üniversite'de bulunmaz. Aynı şekilde Üniversite'de bulunan bazı bölümler ise Koç'ta yer almaz. Örneğin Üniversite'de bir Fatıha suresi tefsirine rastlanırken diğer nüshalarda bu bölüm yer almaz.

3. Eserin Dil ve Üslup Özellikleri

Esrârü'l-Ârifîn gerek söz varlığı gerekse dil özellikleri bakımından Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait mensur bir eserdir. Eserde Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait söz varlığı geniş ölçüde yer alırken *isar/iser*, *-van/-ven*, *-ın/-in*, *-ayın/-eyin*, *-vuz/-vüz* gibi bu dönemin karakteristik ekleri de sıklıkla kullanılmıştır.

Eserde halkın anlayabileceği oldukça sade bir dil kullanılmıştır. Arapça ve Farsça kelimelere kısmen yer verilse de, bunlar yaygınlık kazanmış kullanımlardır. Anlatı geleneğindeki eserlerden olan kısasü'l-enbiyalarda görülen sade ve akıcı üslup bu eserde konuşma diline ait unsurlarla daha da zenginleştirilmiş; kısa, soru cevap içeren cümleler de yoğun olarak kullanılmıştır. Fikir vermesi bakımından Üniversite Kütüphanesi nüshasından kısa bir bölüme yer veriyoruz.

Mūsā 'arşa bakdı dört nūr gördi ki balğ ururdu eyitdi 'aceb ne nūr ola nidā geldi **Yā Mūsā**
Ol dört nūr Muḥammedün dört yarı nürdür **Mūsā** Ebū Bekr nūrına şordı ben mi yegim
yoḥsa Muḥammed mi yegdür Ebū Bekr nürından ün geldi eyitdi yā Mūsā dınsuz dursañ
saña yegdür didi daḥı eyitdi yā **Mūsā** ben ol Ebū Bekrven kim ol Muḥammedle kaçup
mağaraya girem arḳamı ezdehā ḳupusuna uram ezdehā beni şoḳa ben ol Muḥammedi
ḳoyup kaçmayam sen ol Mūsā degül misin kim anaḳı Fir'avn ḳapusında ḳoduñ ḳaçduñ
bu kerre geldüñ Muhammedden yegven dırsin 'Alī cānı eyitdi **yā Mūsā** ben ol 'Alīyem ki
kāfirler Muḥammedi öldürmege ḳaşd ḳılalar anuñ-uçun cānumı fidā ḳılurvan ḳoyup
kaçmayam sen ol **Mūsā** degül misin ki ḳarındaşuñ Harūnı Fir'avn ḳapusında ḳoduñ
ḳaçduñ 'Ömer ve daḥı 'Osmān şorup cevāb virdiler ki ayruḳ söyleme diyü ol sā'at Melik
Ta'alādan nidā geldi ebsem **yā Mūsā** niçe söylersin sen ol Mūsā degül misin kim Şu'ayb
peygamber seni çöbānlığa dutdı bu kerre geldüñ baña dizār göreyin diyü tekāzā idersin

⁵ Bu nüshanın esas alınmasındaki gerekçeler için bk. Güven, a.g.t, 22.

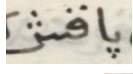
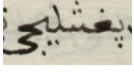
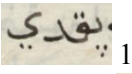

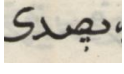
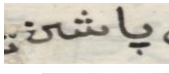
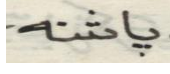
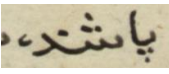
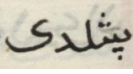

imdi görmüyorsun didi **Mūsā** hemân istiğfâr getürdi Tanrı Ta'âlâya du'âlar ve şenâlar eyledi (149a/14-149b/14)

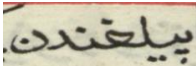
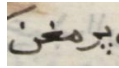
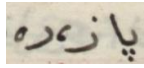
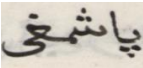
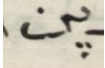
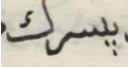
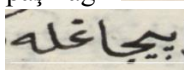
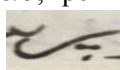
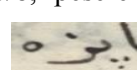
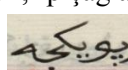

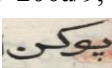
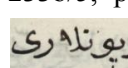
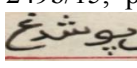
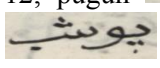
4. Üniversite Kütüphanesi Nüshasındaki Tonsuzlaşmalar

Esrârü'l-Ârifin üzerinde yaptığımız doktora çalışmasında Koç Üniversitesi nüshasını esas aldık. Bu nüshada diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde hemen hemen hiç görülmeyen çeşitli ağız unsurları⁶ olduğunu gördük. Bu ağız unsurları ile ilgili ayrıca bir çalışma yaptık (bk. Güven vd., 2020: 931-961). Tez çalışması yaparken özellikle okunamayan kısımların kontrolünü yapabilmek ve eksik kalan bölümleri tamamlamak için Üniversite Kütüphanesi nüshasından yararlandık. Bu sebeple baştan sona kadar Üniversite Kütüphanesi nüshasını okuduk. Bu okuma esnasında nüshada /b/ > /p/ ve /c/ > /ç/ tonsuzlaşmalarının farklı bir kullanım sergilediğini gördük. Diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden daha ileri boyutta ve yoğun olarak görülen bu /b/ > /p/ ve /c/ > /ç/ tonsuzlaşma örnekleri oldukça dikkat çekicidir. Eserin hemen hemen her yerinde belirgin olarak görülen bu tonsuzlaşmalar, çoğunlukla Türkçe kelimelerde görülürken kimi zaman da alıntı kelimelerde görülmektedir. *Esrârü'l-Ârifin*'de kelime başında ve kelime içinde görülen tonsuzlaşma örneklerinin belli başlıları şunlardır:

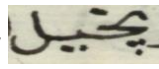
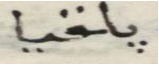
4.1. /b/ > /p/: *Esrârü'l-Ârifin*'de b- > p- tonsuzlaşmalarının çok büyük bölümü kelime başında gerçekleşmiştir. Kelime başında gerçekleşen bu tonsuzlaşmaların hemen hemen hepsi Türkçe kelimelerde görülür. Diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde genellikle tonlu olarak kullanılan aşağıdaki kelimelerin metnimizde tonsuz olarak kullanılması dikkat çekicidir (Örnekler için bk. Özkan 2009: 94, Akar 2018: 95-96, Şahin 2018: 39, Gülsevin vd., 2013: 31-33, Yelten 2009: 58).

pağışı 228a/3, pağışlayıcı 234a/13, pağdı 179b/13, paña 238b/2, paşdı 176b/4, paşın 222a/11, paşına 246b/4, paşında 156b/15, paşladı 247a/8, paşlu 212b/7,

⁶ Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait ağız unsurları taşıyan eserlerden bazıları şunlardır: Hayati Develi, (1998), "Ağız Özellikleri Taşıyan Bir Eski Türkiye Türkçesi Metni: Fatıha Tefsiri", İlmî Araştırmalar, S. 6, 63-81; a. mlf., (2004). "Tursun Fakih Gazavatnâmesinin Ağızbilimsel Özellikleri", İlmî Araştırmalar, S. 17, İstanbul: S. 1; a. mlf., (1988). "Eski Türkiye Türkçesi Devresine Ait Manzum Bir Miracnâme", TDED, C. XXVIII, İstanbul: 81-228; a. mlf., "Kadı Burhaneddin'in Dili Azerbaycan Türkçesi midir?", I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni (8-10 Ekim 2003) Bildirileri, Kırşehir, G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Yay., s. 133-143; M. Dursun Erdem, (2007). Müseyyeb-nâme, Hece Yay., Ankara; Kerime Üstünova, (2016). Kutbe'd-Din İzniki Mukaddime Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük (Şahabe'd-din Kuds'i Nüshası), Sentez Yay. Ayrıca Eski Anadolu Türkçesindeki ağız özellikleri ile ilgili çeşitli çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Hayati Develi, (2008). "Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması", Turkish Studies, Vol. 3/ 3, Spring, s. 212-230; a. mlf. (2002). "Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılmasında Morfolojik Esaslar", Türkbilgi, S. 4, s. 117-124; Güler Gülsevin, (2009) "Eski Anadolu Türkçesi Ağızlarında Uzun Ünlüler Üzerine", Dil Araştırmaları, S. 5, Güz s. 39-56; a. mlf., (2008). Eski Anadolu Türkçesi Ağızları Üzerine", VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Türk Dil Kurumu, Ankara, 20-25 Ekim 2008; Leylâ Karahan, (2006) "Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili-Ağız İlişkisi", Turkish Studies, Vol. I/1, Summer, s. 9-18; M. Dursun Erdem, (2006). "Ağızlardan Etkilenme Derecelerine Göre Osmanlı ve Eski Anadolu Türkçesi Metinleri ve Bu Metinlerin Diline Kaynaklık Eden Ağızlar", İlmî Araştırmalar, S. 22, s. 83-110; a. mlf. "Eski Türkiye Türkçesi Ağızları Üzerine", Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi, S. 20, s. 113-138; Zeynep Korkmaz, (2010). "Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Dayandığı Temeller", TDAY-Belleten 2007/1, Ankara: s. 87-110.

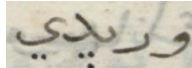
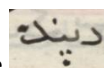
paylıgından 169b/1, parmağın 228a/6, pāzara 229b/15,
 paşmağı 212b/5, pen 232b/8, peserek 242a/2, pıçağla
 173b/8, pir 200a/9, pize 233b/5, poyuñca
 249b/15, pu 219b/12, pugün 190a/9, punları 251a/13, puşduğı
 187a/15, puşup 178b/3.

Kelime başı /b/ > /p/ tonsuzlaşmaları eserde yalnızca iki alıntı kelimeye görülür. Bu alıntı kelimelerin birisi ise özel isimdir.

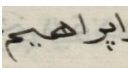
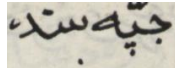
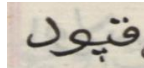
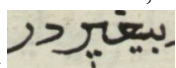
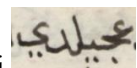
paḥīl⁷ 164b/10, Pulḫıyā 233a/11.

Esrârü'l-Ârifîn'de kelime başında görülen tonsuzlaşmalar kadar olmasa da kelime içinde de tonsuzlaşma örnekleri kullanılmıştır. Kelime içinde görülen tonsuzlaşmaların bazıları Türkçe kelimelerde olurken bazıları ise alıntı kelimelerde gerçekleşmiştir.

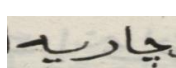
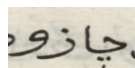
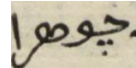
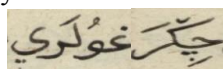
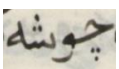
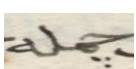
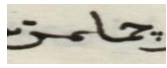
Türkçe kelimelerde:

viripidi 238b/4, dipinde 228a/1.

Alıntı kelimelerde:

İbrāhīm 261a/8, cüppesinde 179b/8, ḫapūl
 199a/5, peygāmperdür 157b/11, 'acepledi 229b/5.

4.2. /c/ > /ç/: Kelime başında görülen c- > ç- tonsuzlaşmalarının tamamı alıntı kelimelerde görülür. Eserde kelime başında görülen tonsuzlaşmalar kelime içinde görülenlere oranla daha azdır.

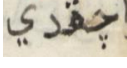
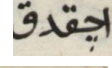
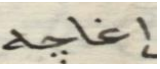
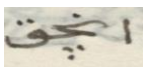
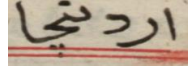
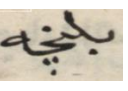
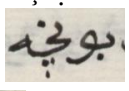
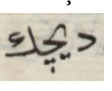
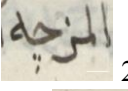

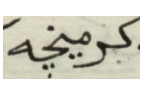

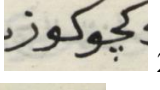
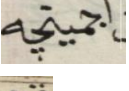
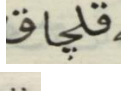
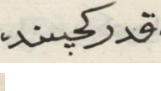

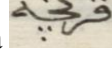
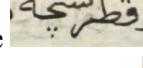
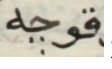
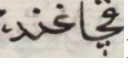
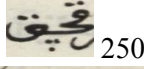
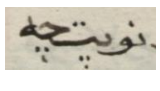
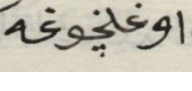
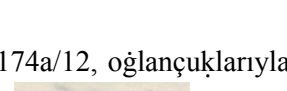
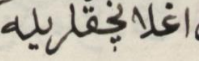
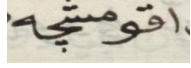
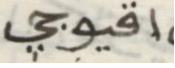
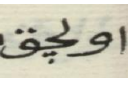
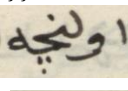
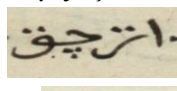
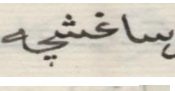
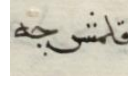
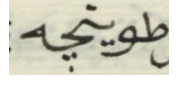
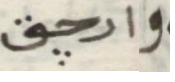
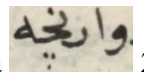
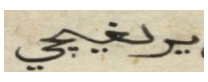
çāriye 171a/8, çāzū 246a/5, çevher 150a/6,
 çigerğuları 156a/5, çūşa 228a/4, çümle 226b/12,
 çümlemüz 245a/13.

Kelime içinde görülen /c/ > /ç/ tonsuzlaşmalarının hemen hepsi Türkçe kelimelerde görülmektedir. /c/ > /ç/ tonsuzlaşmalarında dikkat çekici bir diğer husus ise bu tonsuzlaşmaların yalnızca kelime köklerinde değil, kelime köklerine gelen çeşitli

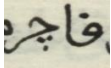
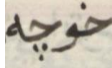
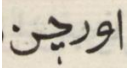
⁷ Kelimenin Türkiye Türkçesi ağızlarında paḥal, pağıl, paḫıl gibi şekillerde kullanımı yaygındır. Kelimenin ağızlarda kullanımı da tonsuzdur. bk. Derleme Sözlüğü, 3381.

Esrârü'l-Ârifin Adlı Eserin İ.Ü. Nadir Eserler
Kütüphanesi Nüshasındaki /b/ > /p/ ve /c/ > /ç/ Tonsuzlaşmaları Üzerine

eklerde de görülmüş olmasıdır. Zarf-fiil, eşitlik ve küçültme ekleri gibi çeşitli eklerde bu tonsuzlaşmalar sıklıkla görülür. Bu tonsuz ekler kimi zaman Türkçe kelimelere geldiği gibi kimi zaman da alıntı kelimelere gelmektedir.

açı		238b/5,	açıkdı		229b/2,	açıkdık		206b/10,	ağaça
		233b/10,	ançak		236a/5,	ardınça		177a/15,	bilinçe
		177b/7,	bunça		182b/10,	diyecek		178b/13,	dünyâcadur
		242b/4,	elimüzçe		236a/5,	giçe		179b/8,	girmeyinçe
		196a/12,	güçün		181a/13,	güçünüz		251b/5,	helâlçuğumı
		253a/11,	içmeyinçe		262a/7,	kılıçak		167a/5,	kadir giçesinde
		205a/2,	kañçaru		148a/1,	kañınça		263b/12,	kañresinçe
		235b/14,	kuçağında		183a/11,	kuçak		250b/8,	kuçakladı
		194b/10,	növpetçe		260a/11,	oğlançuğa		174a/12,	oğlançuklarıyla
		191b/12,	oğlançuklarıyla		259b/8,	oğlançuklarıyla		228a/4,	oğlançuklarıyla
		170a/7,	olunça		230b/2,	oturıçak		150a/13,	sağışınça
		183b/9,	kılınışça		259a/12,	toyunça		169a/3,	varıçak
		228a/4,	varınça		230b/5,	yarlıgayıçı		155b/7,	yarlıgayıçı

Kelime içinde görülen /c/ > /ç/ tonsuzlaşmalarının bir kaç tanesi de alıntı kelimeye karşımıza çıkar. "Oruç" kelimesinde ise ünlü ile başlayan bir ek gelmesine karşın kelimeye tonlulaşma olmamış, kelime tonsuz olarak kullanılmıştır.

fâçir		170a/9,	h'çoça		228b/1,	oruçin		205a/1.
-------	---	---------	--------	---	---------	--------	--	---------

5. Tarihi Metinlerde b/p ve c/ç Seslerinin Yazımı ve /b/ > /p/ ve /c/ > /ç/ Tonsuzlaşmaları

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde b/p ve c/ç harflerinin yazımında istikrarlı bir kullanımın olmadığı görülür. Bu seslerin yazımı ile ilgili Ali Akar şu değerlendirmeleri yapar:

ç/ç harflerinin yazımı: Köktürk ve Uygur alfabelerinde /c/ sesini karşılayan bir işaret yoktu. Bu ses her iki alfabede de /ç/ harfi ile gösterilmiştir. Arap alfabesinde ise /ç/ harfi yer almıyordu. Karahanlı çağı metinlerinden itibaren bu sesin işaretlenişinde de hem cim hem ç harflerinin kullanıldığı görülmektedir. İlk dönem metinlerinde her iki harfi karşılamak için daha çok cim (چ) kullanılırken Farslarla kültürel temasın gelişmesiyle ç harfi de yaygınlaşmaya başlamıştır. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin bir bölümünde Arap yazım sistemi doğrultusunda Türkçe kelime ve eklerdeki ç sesi cim (چ) harfiyle karşılanmıştır.

b/p harflerinin yazımı: Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde b/p harflerinin yazımında da istikrarsızlık vardır. Köktürk alfabesinde bu harfler için ayrı işaretler bulunmaktaydı. Uygur alfabesinde /b/ harfi her iki sesi karşılamak için de kullanılmıştır. Arap alfabesinde bulunmayan /p/ için Farslar /b/ altına üç nokta koyarak پ /p/ yi geliştirmişler. İlk dönemlerde yazılan metinlerde Arap-Fars geleneği ile Uygur geleneği karışık olarak kullanılmıştır. Daha sonraki yüzyıllarda Farslarla kültürel temasın gelişmesine bağlı olarak /p/ harfi de kullanılmaya başlanmış, 16. yüzyıldan sonra ise kalıplaşan birkaç yapı dışında bu sesler için ayrı işaretler tercih edilmiştir (Akar 2018: 95-96).

Bu sebeple Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde /p/ harflerinin hem /b/ ile hem /p/ ile yazılışı, ç harflerinin de hem /c/ ile hem /ç/ ile yazılışı bir fonetik hususiyet değil, imla özelliği olarak kabul edilmiştir. Fonetik bir hususiyet olmayan bu imla özelliği, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin transkripsiyonu yapılırken metinde *cim* ile de yazılsa *çim* ile de yazılsa bunlar çeviri yazıda *çim* ile gösterilmiştir. Benzer durum /p/ sesi için de geçerlidir. Metinde ister /p/ ile ister /b/ ile yazılsın bunlar çeviri yazıda *pe* ile gösterilmiştir.

Esrârü'l-Ârifîn'de yer alan ileri boyuttaki bu tonsuzlaşmaları tespit ettikten sonra konu ile ilgili çeşitli araştırma ve incelemeler gerçekleştirdik. Eserde görülen bu tonsuzlaşmaların Hayati Develi'nin kaleme aldığı *Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı çalışmasında kullandığı ölçütlerden biri olduğunu gördük. Develi adı geçen çalışmada, Eski Türkiye Türkçesinin ağızlarını 23 eserden yola çıkarak belli kriterlere göre sınıflandırmıştır. Genel değerlendirmesini fonolojik düzlemde yapan Develi, bazı alt grupların belirlenmesinde morfolojik ve leksik verilerden de yararlanmış ve aşağıdaki kriterleri belirlemiştir.

1. Dil Uyumu
2. k > h değişmesi
3. b > m değişmesi
4. gibi ~ bigi göçüşmesi
5. b > p değişmesi (Develi 2008: 217).

Eski Türkiye Türkçesi ağızları ile ilgili bu önemli çalışmasında Develi, 13.-15. yüzyıllarda üç ağız grubu tespit etmenin mümkün olduğunu ifade eder. Tespit etmiş olduğu bu ağız gruplarının özelliklerini şu şekilde sıralar:

1. Ağız grubu: Kelime içinde ve sonunda /k/'ları koruması, dil uyumunun bozulmaması, ben zamiri ve gibi edatıyla karakterize edilir. Anadolu'nun batısında yayılmıştır. Standart Türkiye Türkçesi bu ağız etrafında gelişmiştir.

Bu grubun en önemli alt-ağız grubu Mukaddime.'de temsil edilmektedir. Bu alt ağız grubu kelime başında /b/ > /p/ tonsuzlaşması ve kelimenin her yerinde görülen

Esrârü'l-‘Ârifin Adlı Eserin İ.Ü. Nadir Eserler
Kütüphanesi Nüshasındaki /b/ > /p/ ve /c/ > /ç/ Tonsuzlaşmaları Üzerine

bir /k/ > /g/ tonlulaşması ile karakterize edilir. Bu özellikleri açısından bugünkü kimi Kuzeydoğu Anadolu (Karadeniz) ağızlarına yakınlık göstermektedir.

Bu grubun içinde ikinci bir alt-ağız grubu daha edatının fonetik çeşitlenmesiyle ayırt edilir. Bu edatın dağı şekli Orta Anadolu bölgesinde üretilmiş olan Elvan Çelebi.'de ve Suriye (Hama)'de üretilmiş olan Nazmu'l-Hilâfiyyat'ta standarttır. Bu iki metin diğer özellikleriyle 1. ana ağız grubunun fonolojik özelliklerini taşırlar.

2. Ağız grubu: Kelime içinde ve sonunda /k/ > /ğ/ gelişmesi ve dil uyumsuzluğu temayülü ile karakterize edilir. Bu ağız grubuna ait metinlerin menşesine bakarak bu grubun Orta Anadolu'dan Azerbaycan'a kadar uzanan bir sahada yayıldığını kabul edebiliriz. gibi ~ bigi edatı, dil uyumu bu grubu alt-ağız gruplarına ayırır. Muhtemelen Konya-Karaman, Kütahya civarında kullanılan ağız bir bigi ağızdır. Ek uyumsuzluğu ise Konya'dan başlayıp Doğu Anadolu'ya kadar uzanan ve Azeri sahasıyla iç içe giren bir alt-ağız grubunu belirler.

3. Ağız grubu: Kelime başında /k/ > /ğ/ gelişmesi, men zamiri, dil uyumsuzluğu temayülü, kimi ve tek edatları bu grubu karakterize eder. Tebriz, Şirvan, Bağdat'a kadar olan sahalar muhtemel yayılma alanıdır. Kelime içinde /k/ > /ğ/ değişmesi ve bazı eklerde dil uyumsuzluğu ile 2. ağız grubu ile birleşir (Develi 2008: 225-226).

Hayati Develi bu çalışmasından sonra ağız özellikleri gösteren *Tursun Fakih'in Gazavâtnâme'si* üzerine önemli bir çalışma daha yapmıştır. *Tursun Fakih Gazavâtnâmesinin Ağzibilimsel Özellikleri* adlı çalışmasında Develi, 1. grubun alt ağız gruplarından birini, kelime başında b- > p ve c- > ç tonsuzlaşması ve kelimenin her yerinde öndamaksı k > g tonlulaşması ile ayrılan ağız teşkil eder, diyerek Tursun Fakih'in *Gazavâtnâme (veya Gazavât-ı Resûlullâh)* isimli eserinin İstanbul Fatih Millet Kütüphanesi Ali Emiri Bölümü, Manzum 1220'de kayıtlı nüshasının bazı yazılış özellikleri ile *Kutbeddin İznikî'nin Mukaddime fi İlmi'l-İbâdât* adlı eserinin İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kütüphanesi 4023 numarada kayıtlı nüshasındaki özelliklerle çakıştığını ifade eder.

Develi'nin öncelikle *Mukaddime'nin* İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kütüphanesindeki nüshasında, ardından *Tursun Fakih Gazavâtnâme'sinin* İstanbul Fatih Millet Kütüphanesindeki nüshasında tespit ettiği kelime başında b- > p ve c- > ç tonsuzlaşması özelliklerini *Esrârü'l-‘Ârifin*'in Üniversite Kütüphanesi nüshasında da görebilmekteyiz. *Esrârü'l-‘Ârifin*'de b- > p ve c- > ç tonsuzlaşmaları yalnızca kelime başında değil kelime içinde de yoğun olarak görülmektedir. Bu durum bir imla özelliği değil, Develi'nin tespit ettiği üzere ileri derecede bir tonsuzlaşma ile karakterize edilen özel bir alt ağız grubuna işaret etmektedir (Develi 2008: 223). Zira eserin müstensihi b- > p ve c- > ç tonsuzlaşmalarını eserin hemen hemen her yerinde yoğun olarak kullanmıştır. Diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde çok görülmeyen ileri boyuttaki bu b- > p ve c- > ç tonsuzlaşmaları imla özelliği olarak açıklanamaz. Aynı şekilde bu istikrarlı kullanımların bir müstensih hatası olarak değerlendirilmesi de mümkün değildir.

b- > p ve c- > ç tonsuzlaşmaları Develi'nin *Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı çalışmasında 1. grubun alt ağız gruplarından biri olarak sınıflandırılmıştır. Bu ses olayı günümüz Türkiye Türkçesi ağızları ile karşılaştırıldığında daha çok Kuzey-Doğu grubu ağızları ile benzerlik göstermektedir

(krş. Karahan 1996: 104-105). Bu konuda daha kapsamlı değerlendirmelerin yapılabilmesi için daha çok Kuzey-Doğu grubu ağızlarında görülen bu b- > p ve c- > ç tonsuzlaşmaları ile bu özelliğin görüldüğü Eski Anadolu Türkçesi metinleri arasında çeşitli mukayeseli çalışmalara ihtiyaç vardır. Özellikle b- > p ve c- > ç tonsuzlaşmaları taşıyan Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin telif ve istinsah edildikleri bölgelerin bilinmesi, müelliflerinin ve müstensihlerinin bilinmesi bu noktada önem teşkil etmektedir. Zira bu bilgi bize eserin yazılmış olduğu bölge ve müellifi ve müstensihi ile Türkiye Türkçesi ağızları arasında ilgi kurmamızı sağlayacaktır. Bu sayede Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülen b- > p ve c- > ç tonsuzlaşmalarının Türkiye Türkçesi ağızları ile sağlıklı bir mukayesesinin yapılabilmesi mümkün olabilecektir. *Esrârü'l-Ârifîn*'in müelliflerinin ve müstensihinin belli olmaması, metin içerisinde yazıldığı yer hakkında herhangi bir bilginin bulunmaması, bize, bu konuda bir değerlendirme yapma imkânını vermemektedir.

Sonuç

Esrârü'l-Ârifîn genel olarak kısasü'l-enbiyâ türleri kapsamında değerlendirilecek mensur bir eserdir. Eserde Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Eyüp, Hz. Davud gibi peygamberlerin kıssaları anlatılmıştır. Özellikle metnin başlangıcında yer alan Hz. Musa kıssası geniş bir şekilde ele alınmıştır. Peygamber kıssalarına ilave olarak çeşitli rivayetler, kimi evliyaların başından geçen menkıbevi olaylar, ibret verici hadiseler de anlatılmıştır.

Esrârü'l-Ârifîn gerek söz varlığı gerekse dil özellikleri bakımından Eski Anadolu Türkçesi özellikleri taşıyan mensur bir eserdir. Bununla birlikte eserin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Ty. 7 numarada bulunan nüshasında diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde çok görülmeyen, ileri boyutta b- > p ve c- > ç tonsuzlaşmaları yer almaktadır. Bu konu ile ilgili yapmış olduğumuz çeşitli araştırmalarda bunların metne yansımış olan ağız özellikleri olduğunu gördük. Özellikle konu ile ilgili Hayati Develî'nin yapmış olduğu çalışmalar önemlidir. Develî, *Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı çalışmasında b- > p ve c- > ç tonsuzlaşmalarını 1. grubun alt ağız gruplarından biri olarak sınıflandırmıştır. *Esrârü'l-Ârifîn*'in Üniversite Kütüphanesi nüshasında da ileri boyutta bu tonsuzlaşmalar görülür. Hatta Develî'nin çalışmalarında genelde kelime başında görülen bu tonsuzlaşmalar, *Esrârü'l-Ârifîn*'de hem kelime başında hem de kelime içinde sıklıkla kullanılmıştır. *Esrârü'l-Ârifîn*'in Üniversite nüshasının müstensihi taşımış olduğu ağız özelliklerini metne yoğun olarak yansıtmıştır. Diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde çok görülmeyen bu b- > p ve c- > ç tonsuzlaşmalarını imla özelliği veya müstensih hatası olarak değerlendirmek mümkün değildir. Eserdeki istikrarlı kullanımlar bu yönde bir değerlendirme yapmaya imkân vermemektedir. Bu b- > p ve c- > ç tonsuzlaşmaları, Develî'nin de tespit ettiği üzere, müstensihin taşımış olduğu ağız özelliğinin metne yansımadır. Bu sebeple, Develî'nin tespitlerinden yola çıkarak, *Esrârü'l-Ârifîn*'in taşımış olduğu bu özelliklerin bugünkü kimi Kuzeydoğu Anadolu (Karadeniz) ağızlarına yakınlık gösterdiğini ve metnin de bu coğrafyada istinsah edilmiş olabileceği ihtimali göz önünde tutmak gerekir.

Tarihî metinlerde görülen ağız unsurlarının transkripsiyon yapılırken dikkate alınması Türk dilinin özellikle fonetik unsurlarındaki değişim ve dönüşümleri görmek bakımından oldukça önemlidir. Özellikle metin yayınları gerçekleştirilirken o metnin

müellifinin ve müstensihinin de ağız özellikleri taşıyabileceği ve bu özellikleri metne yansıtabileceği gerçeğini göz önünde tutmak gerekir. Nitekim Develi'nin konu ile ilgili şu değerlendirmesi oldukça önemlidir. "Yazma kaynaklardaki yazılış özellikleri, farklılıkları, hatta yanlışları bu gözle de değerlendirilmelidir. Çoğu zaman "istinsah yanlışları" gibi görülüp düzeltilen bu özellikler, metnin ait olduğu ağız grubuna ait verilerdir. Türkiye Türkçesinin tarihî gelişimini bu gibi diyalektolojik verileri toplayıp sınıflandırmadan eksiksiz olarak öğrenmemiz mümkün olmaz" (Develi 2004: 104). Yine konu ile ilgili benzer bir görüşü de Gürer Gülsevin dile getirmiştir: "Eski Anadolu Türkçesi metinlerini incelerken, her eseri, hatta her eserin her bir nüshasını ayrı bir ağız temsil etmiş olabilir gerçeğinden hareketle değerlendirmek gerekir" (Gülsevin 2009: 40).

Kaynaklar

- Akar, A. (2018). *Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Atalay, A. A. (1976). *Seyyid Nizamoğlu (Hayatı-Eserleri-Divanı)*. İstanbul: Can Yay.
- Coşan, M. E. (2016). *Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri*. 4. bs. İstanbul: Server İletişim.
- Develi, H. (1988). Eski Türkiye Türkçesi Devresine Ait Manzum Bir Miracnâme, *TDED*, C. XXVIII, İstanbul: 81-228.
- Develi, H. (1998). Ağız Özellikleri Taşıyan Bir Eski Türkiye Türkçesi Metni: Fatih Tefsiri, *İlmî Araştırmalar*, S. 6, 63-81.
- Develi, H. (2002). Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılmasında Morfolojik Esaslar, *Türkbilig*, S. 4, 117-124.
- Develi, H. (2003). Kadı Burhaneddin'in Dili Azerbaycan Türkçesi midir?", *I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni (8-10 Ekim 2003) Bildirileri*, Kırşehir, G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Yay., 133-143.
- Develi, H. (2004). Tursun Fakih Gazavâtnâmesinin Ağızbilimsel Özellikleri, *İlmî Araştırmalar*, 17/1, 99-104.
- Develi, H. (2008). Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması, *Turkish Studies*, Vol. 3/ 3, Spring, 212-230.
- Erdem, M. D. (2006). Ağızlardan Etkilenme Derecelerine Göre Osmanlı ve Eski Anadolu Türkçesi Metinleri ve Bu Metinlerin Diline Kaynaklık Eden Ağızlar, *İlmî Araştırmalar*, S. 22, 83-110.
- Erdem, M. D. (2007). *Müseyyeb-nâme*. Ankara: Hece Yay.
- Erdem, M. D. Eski Türkiye Türkçesi Ağızları Üzerine, *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, S. 20, 113-138.
- Gölpınarlı, A. (1968). Seyyid Seyfullah (Nizamoğlu), *Türk Dili*, S. 205, 405-413.
- Gülsevin, G. - Boz, E. (2013). *Eski Anadolu Türkçesi*, 3. bs. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gülsevin, G. (2008). Eski Anadolu Türkçesi Ağızları Üzerine", *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 20-25 Ekim 2008.
- Gülsevin, G. (2009). Eski Anadolu Türkçesi Ağızlarında Uzun Ünlüler Üzerine, *Dil Araştırmaları*, S. 5, 39-56.
- Güven, Ö. - Tören, H. (2020). Kitâb-ı Esrârü'l-‘Ârifin ve Eserdeki Ağız Özelliği Gösteren Unsurlar, *Cemal Aksu Armağanı*, (Ed. Müslüm Yılmaz-Ayşe Aksu), İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 931- 961.
- Güven, Ö. (2019). *Kitâb-ı Esrârü'l-‘Ârifin: Dil İncelemesi-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

- Karahan, L. (2006). Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili-Ağız İlişkisi, *Turkish Studies*, Vol. I/1, Summer, 9-18.
- Karahan, L. (2011). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. 2. bs. Ankara: TDK Yay.
- Karakuş, Y. (2014) *Seyyid Nizamoğlu Mersiyelerini İçeren Bir Şiir Mecmuası: Mecmû'a-i Kaşâid*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Korkmaz, Z. (2010). Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Dayandığı Temeller, *TDAY-Belleten* 2007/1, Ankara: 87-110.
- Meral, A. (2014). *Seyyid Seyfullah Külliyyatı I-II*. İstanbul: Revak Yay.
- Özkan, M. (2009). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. 3. bs. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Şahin, H. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi*. 5. bs. Ankara: Akçağ Yay.
- Tosun, N. Seyyid Nizamoğlu, *TDVİA*, c. 37, 73-74.
- Tosun, N. (1997) Seyyid Nizamoğlu Seyfullah Hayatı ve Eserleri, *İLAM Araştırma Dergisi*, C. II, S. 1, İstanbul: 153-164.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Derleme Sözlüğü: Türkiye'de Halk Ağızlarından I-VIII*. 3. bs. Ankara: TDK Yay.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü I-VIII*. 3. bs. Ankara, TDK Yay.
- Üstünova, K. (2016). *Kutbe'd-Din İzniki Mukaddime Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük (Şahabe'd-din Kuds'i Nüshası)*. Sentez Yay.
- Yastı, M. (2010). *Esrârü'l-Ârifîn (İmla-Metin-Dizin)*, Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Yelten, M. (2009). *Eski Anadolu Türkçesi ve Örnek Metinler*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay.